

CARTEA ȘI TEATRUL

Mircea GHIȚULESCU

„Citiți-mă, măcar citiți-mă”

Cine nu cunoaște drama *Noaptea...* de Mircea Radu Iacoban nu poate ști că este vorba despre un text subțire, aproape esopic (deci, filosofic), privind destinul românesc sau al oricărui spațiu cultural și uman, una dintre cele mai semnificative piese de teatru contemporane. Și asta pentru că autorul a găsit o idee valabilă din punct de vedere filosofic și artistic. A găsi ideea este începutul tuturor lucrurilor: salvează sau compromite orice încercare artistică. A descoperit în documente informații despre ciurma care a decimat lașii secolului al XVIII-lea, care a determinat și o răsturnare socială. Puternicii care administrau Moldova fug de frica ciurmei și, pentru o noapte, țara este condusă de Breasla Calicilor. Într-o postfață nostalgică și fermecătoare la volumul de teatru *Noaptea asta nu câștigă nimeni* (Editura Junimea, 2002) – unde explică aventurile pieselor sale pe drumul întortocheat de la masa de lucru la scenă, asemenea lui Camil Petrescu în *Fals tratat pentru uzul actorilor dramatici* pe care îl citează cu un excepțional portret al actorului Miluță Gheorghiu ca un mare senior al lașului – autorul ne informează că multă vreme, pentru a se apăra de năvălirile migratoare, orașul funcționa pe două niveluri: cel de deasupra solului cu clădiri de butaforie care erau incendiate la nevoie, altul în subsoluri, tuneluri, beciuri și ascunzători. Este un fel de „rotație guvernamentală” scrisă în reliefuri shakespeariene, mai ales că motivul Bufonului și Regele nu îi este străin. Pare o noapte de carnaval grotesc în care și calicii și-au pus măști celor puternici. Cu toate acestea, nu cred să se găsească grabnic vreun teatru care să o joace, pentru că puțini mai au răbdare să citească printre rânduri dramele istorice românești care nu istoria, ci existența istorică o examinează. Când vom reuși să citim astfel de texte, așa cum citim cronicile engleze ale lui Shakespeare sau piesele lui Victor Hugo, Schiller, Camus (*Caligula* este o piesă istorică?) sau mai știu eu cine, abia atunci cronici vom avea libertatea de gândire necesară pentru a examina patrimoniul literar românesc. Am ales *Noaptea...* din cele nouă drame tipărite într-o antologie de autor pentru că aici este punctul de întâlnire cel mai expresiv dintre scriitorul și omul de teatru. De altfel, structura volumului este relevantă pentru această idee. Mircea Radu Iacoban nu gândește nici o clipă dramele sale în autonomia lor literară, motiv pentru care textele sunt precedate de afișele premierei, cu numele celor care au creat spectacolul de teatru pornind de la textele sale. Aflăm, astfel, că *Noaptea...* a fost creată la Teatrul Național Iași de Sorana Coroamă în scenografia Floricăi Mălureanu, că *Sâmbătă la Veritas* a fost jucată la Studioul Casandra și la Teatrul Național din Weimar în regia Sandei Manu, care a montat și *Reduta* la Teatrul Național din Iași, ba chiar faptul că, nu o dată, autorul a fost pus în situația să devină regizorul propriilor piese, situație nu tocmai de invidiat dar care are meritul să ne amintească de vremurile lui Shakespeare și Molière când autorul, regizorul și actorul se întâlneau în una și aceeași persoană. Cine are curajul să testeze rezistența teatrală a acestor drame care tratează, fiecare în parte, nu probleme de ieri sau de azi, sau problemele omului individual și social dintotdeauna. Un spectacol cu *Noaptea asta nu*

câştigă nimeni la Teatrul Național din București cu titlul *Biroul informații eterne* din care „nu se vede” decât Maria Teslaru, a pus într-o lumină proastă un text volatil în care comicul și tragicul se țes într-o rețea fragilă de subtexte. Din acest motiv, criticii care nu mai obișnuiesc să citească, mulțumindu-se doar să vadă, se grăbesc cu verdictele, grăbiți să predea cronica a doua zi dimineața. Vorba lui Puși Dinulescu, citat de Mircea Radu Iacoban în finalul *Postfeței* menționate: „Vă rog din suflet, citiți-mă, măcar citiți-mă”.

Teatrul lumii și ciroul lumii

Chimistul clujean Sorin Crișan a abandonat studiul „polimerilor” în 1989, pentru că România avea deja un ilustru expert internațional în domeniu sau, poate, pentru că nu îl mai avea. S-a dedicat studiului umanist, a absolvit secția de teatrologie a universității din Cluj-Napoca și s-a dedicat teatrologiei. Ruptura provocată nu a fost chiar o tragedie, pentru că el nu a făcut altceva decât să se mute cu armele și bagajele din domeniul chimiei în alt domeniu de cercetare. Sorin Crișan a rămas, într-un fel ardelenesc de a despica firul în patru, un chimist, ca în acest volum de debut intitulat *Ciroul lumii la D.R. Popescu*. Titlu foarte bine găsit, din acea categorie esențială care nu mai are nevoie de argumente. Într-adevăr, dacă vrei să vezi cum funcționează „ciroul lumii”, îl citești neapărat pe D.R. Popescu. Lucrarea, teză de doctorat la origine, este o cercetare a chimiei celei mai rebele opere literare din România postbelică, plină de capcane, aluzii, referințe culturale, numai bună pentru a fi cercetată. Înarmat cu metodă universitară (care, nu o dată, prin obsesia citatului, indispensabil sau doar onorific, întrerupe fluxul lecturii), Sorin Crișan îl explică pe ascetul literaturii române contemporane cu ajutorul unei bibliografii critice impresionante, din care nu lipsește nici chiar Masao Yamaguchi cu eseul său asupra *Structurii mitico-teatrale în regalitatea japoneză*.

Atât de bine pregătit metodologic, Sorin Crișan nu avea cum să greșească nici o virgulă. El practică o *critică tematică* ce îi oferă acces la ideile generale: spațiu și timp, sacru și profan, memorie și conștiință, vis și moarte. Tot atâtea dileme ale omului, pe care le examinează prin intermediul operei literare, cu precădere dramaturgia lui D.R. Popescu. Desigur, o critică literară ce aspiră la eseul filosofic, dar al cărei avantaj este semnificativ: cititorul lui Sorin Crișan descoperă nu doar opera lui D.R. Popescu, ci și modul de a pune întrebări acestei opere legate de omul contemporan. Cea mai interesantă idee pe care o lansează Sorin Crișan (în sistemul nostru de referință, bineînțeles): la D.R. Popescu, *literaritatea* (interesul literar propriu-zis) este secundară, perspectiva fiind mai curând mistică decât literară. Într-adevăr, de la un timp, D.R. Popescu nu mai este interesat să scrie așa-numitele „piese de teatru” sau romane, ci să consacre un alt tip de text în care eseul moral și filosofic se unește cu poezia și alegoria politică într-un aliaj inseparabil. Literatura dramatică devine metodă de reflexie prin intermediul dialogului și monologului. D.R. Popescu ar scrie, deci, texte paraliterare care încorporează romanul și drama într-o formulă insolită și provocatoare. Nu înseamnă că studiul lui Sorin Crișan epuizează problemele filosofice și formale pe care le implică această operă inepuizabilă ce reprezintă un material exegetic ideal pentru amatorul de enigme care trebuie să fie criticul.